

SOVYETLER BİRLİĞİ'NDE 45 GÜN

M.ZEKERİYA SERTEL

SOVYETLER BİRLİĞİ'NDE 45 GÜN

© TÜSTAV İktisadi İşletmesi

Bu yapının telif hakları TÜSTAV İktisadi İşletmesine aittir,
izin alınmadan kullanılamaz.

Baskıya Hazırlık ve Kapak Düzeni: Filiz Kalkan

Baskı: İstanbul, Eylül 2026

ISBN: 978-605-4513-xxxxxxx

Sertifika No: 43438

TÜSTAV İktisadi İşletmesi

Meşrutiyet Mahallesi, Hacı Mansur Sokak

No: 10 A Blok Kat: 3 No: 64 34363

Şişli-İstanbul

Tel: (+90) 212 237 98 92

<http://www.tustav.org>

e-posta: bilgi@tustav.org

Baskı ve Cilt:

Birlik Fotokopi Baskı Ozalit ve Gıda Sanayi Ticaret Ltd. Şti.

(Sertifika No: 52846)

Nispetiye Mah. Birlik Sok. Nevin Arıcan Plaza No: 2

Beşiktaş-İstanbul

İÇİNDEKİLER

Başlangıç.....	5
Moskova.....	7
Şehirde bir gezinti.....	9
Dünyanın en güzel metrosu.....	11
Operada.....	11
Nazım Hikmetle beraber.....	13
Nazımın evinde.....	13
Nazımın piyesini seyrediyoruz.....	15
Dünyanın en büyük üniversitesi.....	17
Münevverler arasında.....	19
Bir Sovyet mektebinde gördüklerim.....	22
Sovyetlerde bir fabrika ne demektir?.....	24
Bir kolhozda bir gün.....	29
Leningrad.....	32
Çocuk sarayında.....	34
Kahramanlar şehri Stalingrad.....	38
Özbekistan.....	41
Orta Asyada doğan yeni bir medeniyet.....	41
Taşkent.....	41
Şehri Geziyoruz.....	44
Opera önünde.....	46
25 senede doğan bir medeniyet.....	50
Yükselmenin sırrı.....	54
Bir akşam tiyatroya gittik.....	58
Dram tiyatrosu.....	60
Operada.....	62
Özbek tiyatrosunun hikâyesi.....	64
Filmcilik.....	66
Sara İřanturova.....	66
Milli müzik aletleriyle Betoven.....	71

Özbekistanda bale ve bale üstadı Mükerrerme hanım	73
Pamuk tarlalarında	77
Fabrika değil, bir memleket.....	81
İstirahat evi.	85
Hastahane.....	85
Kültür sarayı	87
Özbek köylüleri arasında	89
Bir resim sergisini ziyaret	98
Nişan Baba Han	102
Kazakistan.....	105
Alma-Ata	105
Size Kazakistanı tanıtayım	110
Alma-Ata operasında bir akşam	113
Kazakistanda kültür ve fikir hayatı.....	114
Kültür kaynaklarında	118
Sinemacılık	120
Kazakistan bir ağır sanayi memleketi.....	123
İki Kazak artisti.	126
Görülen Mühim Basım Hataları.....	135
Ekler: Zekeriya Sertel'in Gezisi Hakkında SSCB Basınında ve Raporlarında Yazılanlar	137

BAŞLANGIÇ...

Dünyanın dört köşesini dolaşmış bir gazeteciyim. Amerikan hükümetinin davetlisi olarak Amerika'nın her tarafında dolaşıp bütün müesseselerini yakından tetkik ettim. İngiliz hükümetinin daveti üzerine İngiltere'de muhtelif şehir, sanayi ve tersaneleri gezdim. Fransız hükümetinin misafiri olarak, Fransa'nın birçok yerlerini gezip görmek imkânını buldum. Yeryüzünde görmediğim memleket, gezmediğim yer kalmamış gibi idi. Yalnız Sovyetler Birliğiyle Çini ziyaret edememiştim. Bu iki memleketi görüp yakından tanımak benim için bir ideal idi. Moskova Barış Komitesi bu idealin kısmen gerçekleşmesine yardım etti. Beni Dünya Barış Konseyi azası sıfatıyla Moskova'ya davet etti ve bana Sovyetler Birliğini ve Sovyet halklarını yakından tanımak imkanını verdi.

Her şeyden evvel şunu belirtmek isterim ki, Sovyetler Birliğindeki bu seyahatim tamamen serbest şartlar içinde cereyan etmiştir. Neyi görmek istediysen, onu gördüm. Kiminle konuşmak istediysen, onunla konuştum. Seyahat programım benim isteğime uyularak yapıldı. Köylü ile, işçi ile, muharrir ve artistle, kadın ve çocukla, sözün kısası Sovyetler Birliğinin her tabakasına mensup insanlarla görüşüp tanıştım. Fabrikaları, kolhozları, mektepleri, hastahaneleri, kültür merkezlerini, çocuk yuvalarını gezdim. Tiyatrolarına, balelerine, sinemalarına gittim. Ta Kazakistana kadar uzanarak, Sovyetler Birliği içinde 10 bin kilometrelik bir seyahat yaptım. Bilhassa Özbek ve Kazak halkları arasında geçirdiğim 15 gün seyahatimin en unutulmaz hatıraları ile doludur.

Bütün gördüklerimi, gördüğüm ve işittiğim gibi anlatmak isterim. Çünkü batı dünyasının Sovyetler Birliği hakkında pek az şey bildiğini, bildiklerinin de çoğunun yanlış olduğunu gördüm. Türk halkı ise, Sovyetler Birliği hakkında tamamen karanlık içindedir. Ona Sovyetler Birliğinde olup bitenler hakkında verilen malumat tamamen yalan ve uydurmadır. Halbuki, Türkiye ile Sovyetler Birliği komşudurlar. İki memleket halklarının birbirlerini iyice ve yakından tanımalarına ihtiyaç vardır. Müziği sevmek için dinlemek la-

zımdır. Halkların da birbirlerini sevebilmeleri için birbirlerini tanımaları icab eder. Fakat Türk halkı, yalan yanlış propagandaların tesiri altında, komşuları hakkında bir şey bilmiyor. Bu cehaletin büyüklüğünü bilhassa Özbekistan ve Kazakistanı ziyaret ettiğim zaman gördüm. Güya öteden beri tanıdığımızı zanettiğimiz bu kardeş milletler hakkında hiçbir şey bilmediğimizi anladım.

Bu seyahat notlarım, Sovyet halklarını Türk halkına tanıtmaya yardım ederse, bu benim için en büyük hizmet olacaktır. Çünkü barış ancak halkların birbirlerini tanıyıp sevmeleriyle mümkündür.

20 Aralık 1953

M. Zekeriya Sertel

SOVYETLER BİRLİĞİNDE 45 GÜN

MOSKOVA

Moskova'ya vardığımız zaman akşam olmuştu. Sovyetler Birliğine ilk defa geliyordum. İki motörlü, 24 kişilik uçağımız hiç sarsmadan, hiç yormadan bizi hedefimize getirmişti.

Sovyet yolcu uçaklarında, batı tayyarelerinde gördüğümüz lüks yok. Hostes yolcularla meşgul olmuyor. Koltuğunuza oturduktan sonra kendi halinize terk ediliyorsunuz. Lâkin pilotlar çok usta. Uçağın ne kalkışını ne de inişini hissediyorsunuz. Hatta, bele bağlanan kemeri bile kaldırmışlar. Uçak, 1200 metreye çıktıktan sonra, bir ok gibi hedefine koşuyor. Bütün yol boyunca, altınızda hep su kanalları, yeni ekilmiş ormanlar görüyorsunuz. Moskovaya varmadan yarım saat evvel, grup-grup ışık kümeleri görünmeye başladı ve ufuk, güneş doğuyormuş gibi, aydınlandı. Bu ışık kümeleri gittikçe genişledi, büyüdü ve altımız baştan başa ışık kesildi. Moskovaya varmıştık.

Uçak meydanında güler yüzlü, sarışın bir genç, peşinde bir adamla bir kadın, yanıma sokuldu. Temiz bir Türkçeyle „Sertel, siz misiniz?” dedi. Bütün yolcular içinde, beni seçmesine hayret ettim Beni aldılar, birtakım salonlardan geçirdiler, istasyon binasının önüne çıktık. Eşyamız orada duruyordu. Gümrük muayenemiz Kieftede yapıldığı için, burada hiçbir muameleye maruz kalmadık. Lüks bir otomobile bindik ve Moskovaya doğru yollandık.

Otomobilde, solumda, pencere kenarında, istikbal e gelenlerden sarışın, konuşkan neşeli genç kız oturuyordu. Bir tarafta n konuşuyor, bir taraftan etrafı seyrediyoruz. Yeni dikilmiş küçük korular arasında, geniş düz bir asfaltta ilerliyoruz. Solumdaki kız, bir taraftan bana sual soruyor, bir taraftan gözünü pencereden ayırmıyor. Hava sisli ve rutubetli. Ağaçlar, sonbahar rengine bürünmüş. Manzaranın güzelliği bizi oyalıyor. Nihayet, solumdaki kız, Katya:

___ Bakın, dedi sol tarafta ilerde göğe bakın. Kırmızı bir yıldız görüyorsunuz?

Uzaktan sisler arasında, hayal meyal, bir kızıl yıldız görünüyordu.

___ İşte orası yeni üniversite.

Moskova Üniversitesi

Arabamız ilerledikçe kızıl yıldız büyüdü ve altında pırıl pırıl ışıklar yanmağa başladı. Biraz sonra yeni üniversite bütün haşmetiyle önümüzde bir nur parçası gibi beliriverdi. Karanlık basmış ve üniversitenin bütün ışıkları yanmıştı. Ben, Avrupanın en büyük üniversitesi Sorbonda ve Amerikanın en büyük üniversitesi Kolumbiyada okudum. Fakat, Avrupa ve Amerikanın övündüğü bu iki üniversite, Moskovanın hakkıyla gurur duyduğu bu yeni üniversite yanında gözümde hemen küçülüverdiler. Oto-mobilimiz, bir devir yapıp bu muazzam ilim müessesesinin önünde durdu. Etrafa ışık saçan bu nurlu müessese, nur içinde yanıyordu. Heyecan duymamak ve moskovalılara gurur duydukları için hak vermemek mümkün değildi. Yolumuza devam ettik. Beni otelime bıraktılar, geceden uykusuzdum, yemeğimi yiyip yattım.

ŞEHİRDE BİR GEZİNTİ

Ertesi sabah, şehri gezmeğe çıktık. İlk bakışta, Moskova diğer Avrupa şehirlerine benziyor. Geniş asfalt caddeler, yüksek binalar. Burada sokaklar temiz giyinmiş insanlarla dolu. Asfaltta otomobil ve otobüsler sel gibi akıp gidiyor. Üstü başı yırtık, hasta ve perişan insanlara rastlanmıyor. Avrupanın büyük şehirlerinde, bilhassa İstanbulda olduğu gibi, burada lüks ve sefalet yan yana yaşamıyor. Ne fazla lüks, ne sefalet.

Otomobilimizde ön tarafta oturan kız rehberimiz izahat veriyor: Şurası Sverdlov tiyatrolar meydanı. Ortada Balşoy tiyatro dedikleri büyük opera binası. Sade, basit, fakat büyük ve güzel bir bina ... Sağında dram tiyatrosu. Solunda çocuk tiyatrosu. Önünde geniş ve güzel bir meydan. Şehirde 37 tiyatro ve 50 sinema varmış. Ayrıca çocuklar için 4 tiyatro binası yapılmış.

Rehberimiz devam ediyor: Şurası Gorki caddesi. Moskovanın en geniş en güzel caddelerinden biri. En lüks mağazalar bu cadde üzerinde bulunuyor. Camekânlar her türlü yiyecek maddesi ve giyecek eşyası ile süslü. İçleri, tıklım-tıklım alışveriş yapanlarla dolu.

Şurası binalar geri itilerek genişletilen cadde. 4-5 katlı binaları, içindeki insanlara hiç bir rahatsızlık vermeden, yerlerinden kaldırıp yüz ilâ yüzelli metre geri almışlar. Meselâ, şu kocaman sovyetler binası, bu suretle 41 metre geriye nakledilmiş.

Şurası bütün vekâletleri bir araya toplayan ve Moskovada ilk yapılan Grat-Siel. Her tarafta eski ve yeni Moskovayı yan yana görüyoruz. Eski Moskova alçak ve zevksiz binaları, dar sokaklarıyla bayağı bir şehirmiş. 1935-ten sonra bu şehri yeni baştan kurmağa başlamışlar. Plânı hazırlamışlar. Ve o

Moskova'da yeni inşaatlan bir ömek

vakitten beri 25 bin metre karelik bir sahayı kaplıyan yeni inşaat yapmışlar. Daha 10 bin hektarlık bir sahayı kaplıyacak yeni inşaat yapıyorlar. Plânda büyük projeler var. Meselâ yüksek sovyet binası, 400 metre yüksekliğinde ve dünyanın en yüksek ve en büyük binası olacak.

Nihayet Kızıl meydan ve Kremlin. Tarih ile hali aynı zamanda yaşıyoruz. Bir taraftan tarihi okuyoruz, bir taraftan da, sosyalist rejimin vücade getirdiği büyük eserleri görüyoruz.

Maamafî bu resmi ziyaret bize Moskovayı tanıtmaya kâfi gelmedi. Zaten bir şehri gezip hayatına karışmadıkça, tanımak mümkün değildir. Yalnız muhakkak ki, Kremlin ve Kızıl meydan insanın üzerinde derin bir intiba bırakmaktan geri kalmıyor. Burada tarihi ve hali canlı bir halde görüyoruz. İkisi de o kadar canlı ki, çarlık devrinin bütün zulüm ve istibdadını, zevksizliğini ve haşmetini, aynı zamanda ihtilâli, dökülen kanları, meydanda ölen kahramanları hep bir arada görüyor ve yaşıyorsunuz.

DÜNYANIN EN GÜZEL METROSU.

Öğleden sonra metroyu gezdik. Moskovanın meşhur metrosunu. Bu metro hakkında az çok fikrim vardı. Fotoğraflarını da evvelce görmüştüm. Metroda, bu kadar lükse kaçılmasını pek de doğru bulmamıştım. Fakat metroyu gezerken bu kanaatim değişti. Ne güzel ve ne muhteşem şey! Her istasyon başka bir mimar ve dekoratör tarafından yapılmış. Her biri birbirinden güzel. Dışarda, yağmur yağıyordu ve yerler yaştı. Fakat metronun içi tertemiz. En lüks salonlardan daha temiz, daha güzel ve daha sevimli. Halka bu kadar ehemmiyet verildiğini, onun rahat, temiz ve güzel vasıtalarla yolculuk yapmasının teminine bu kadar itina gösterildiğini ilk defa görüyordum. Kapitalist memleketlerde hedef kâr olduğu için süse, ziynete güzelliğe ve temizliğe ehemmiyet verilmiyor. Halbuki burada, halka hizmet fikri hâkim olduğu için, onun rahatı namına hiçbir şey esirgenmemiş. Halk da metroya kendi evi gibi bakıyor. Onu kirletmemek, temiz tutmak için elinden geleni yapıyor.

OPERADA.

Akşam operaya gittik. Moskova opera binasının içi Milanodaki Skalayı hatırlatıyor. Basit, fakat sevimli. Salon ağzına kadar dolu. Seyirciler basit ve sade giyinmiş insanlar. Harikulade bir müzik. Karmeni oynuyorlardı. Karme-

ni kaç defa gördüm? Fakat burada Karmen rolünü oynıyan Davidova kadar bunu canlandıran ve yaşıyan bir artist görmedim. Cenubun bütün ateş ve hırsını gözlerinde, hareketlerinde ve bilhassa tebessümünde toplayan bir artist. Öyle oynuyor, öyle şarkı söylüyor ki, Karmenin hakikaten yaşadığını hissediyorsunuz. Eserin müellifi de muhakkak ki, Karmeni başka türlü hayal etmemiştir.

Ertesi gece gene Operada idik. Bu defa bir Rus piyesi temsil ediliyordu. Baş rolde, Sovyetlerin meşhur opera artisti Mihaylof. Sanki o değil, allah konuşuyor. Sesinde ilâhi bir ton var. Müzik harikulâde, dekor harikulâde. İkinci perdede, Rus halk sanatını gösteren bir bale.

Rus baleleri zaten meşhur. O ne zenginlik, o ne müzik, o ne dans ve o ne incelik. Bunlar baleyı şarkısız bir opera haline getirmişler. Herşeyi hareketle ve dansla ifade ediyorlar. Meselâ Çaykovskinin „Uyuyan dilber” balesi bir şaheser sayılabilir. Eseri, sahneye koyuşdaki hayal zenginliği, dekor, kıyafet ve danslardaki güzellik, müzik, insanı sarhoş ediyor. Göz ve kulak insana kâfi gelmiyor. 5 duygunuzun da tatmin edildiğini hissediyorsunuz.

Bir diğer akşam, Balşoy tiyatrodaki „Bakır atlı süvari” balesini gördüm. Birinci Petronun Leningradı kuruşunu anlatan bir bale. Bale değil, sessiz bir opera. İnanmayacaksınız, sahneyi bir metre boyunca su bastı. Suda boğulanlar, batan kayıklar, can kurtaran sandallar, yağmur, fırtına bir kıyamet. Salon alkışdan kırılabaktı.

Bir akşam da, Leningradda bir Türkmen balesi seyrettik. Mevzu bir Türkmen masalından alınmış. Dekor, müzik ve danslar Türkmen folklorundan mülhem. Hareketli, canlı, heyecanlı bir şey. Sanki bir Türk masalını canlandırıyor. Herşey bize kadar yakın.

Bir akşam, Moskovanın meşhur ansambllerinden birini görmeğe gittim. Merak içinde idim. Bazı Avrupa şehirlerinde gördüklerimle mukayese etmek istiyordum. Bina muhteşem. Salon, bilhassa bu iş için yapılmış, harikulâde temiz, ferah ve güzel birşey. İnsanlar da tertemiz giyinmiş. Kıyafetlerde ne lüks, ne de bayağılık var. Zaten hangi tiyatro ve konsere gitsek, hep aynı manzarayı görüyoruz. Seyirciler, işçi midir, memur mudur, talebe midir, öğretmen midir, yoksa bunların hepsini bir araya toplayan bir kalabalık mıdır, kestirmek mümkün değil. Yalnız gerek kadınlar ve gerek erkekler, o derece sade, fakat o nispette temiz giyinmişler ki, memleketteki yaşayış seviyesi hakkında bir fikir edinebilirsiniz.

Nihayet oyunlar başladı. Sovyet ansamblleri Avrupada gördüklerime benzemiyor. Sovyetler yalnız halk danslarını daha mükemmel bir şekilde canlandırmakla iktifa etmemişler, sahneye hayatı sokmuşlar. Yenilikler yap-

mışlar, Hayatın muhtelif safhalarını gösteren yeni oyunlar icat etmişler. Meselâ bir partizan dansı seyrettik ki, akıllar durur. Tamamen orijinal, tamamen yeni bir şey. Oyuncular siyah mantolara bürünmüşler. Sahnede öyle yürüyorlar ki, gizli bir bisiklete binmişler, kayıyorlar sanırsınız. O kadar hareketli, o kadar canlı bir oyun ki, zevk ve heyecan içinde seyrettik. Sonra bir gemide bir günlük hayatı verdiler. Bu da ayrı bir buluş. Sahnede makinenin işlediğini görüyorsunuz. Bu arada muhtelif halk dansları da gördük. Tacik kızlarının ev hayatını gösteren bir dans. Kızlar, bir tefin temposuna uyarak yerde hamur yoğurup yufka açıyorlar. Ama o kadar ahenkli ve o kadar şirin bir oynayırları var ki, önünüzde adeta yufkaların açıldığını görüyorsunuz: Ukraynalılar, son derece güzel, renk renk kıyafetleriyle sahneyi birdenbire bir çiçek bahçesi haline getirdiler. Hulâsa güzel şey.

NAZIM HİKMETLE BERABER.

Moskovaya geldiğimın ertesi günü, barış komitesinde tertip edilen küçük, fakat o derece samimi bir toplantıda, Nazım Hikmetle buluştuk.

Ben 5 dakika evvel gelmişim. Komite başkanı „Saadet anınız uzak değil” diye müjdeledi. Büyük bir salonun bir köşesinde, bir masa başında, 5 kişi oturup konuşuyor ve Nazımı bekliyorduk.

Nihayet kapı açıldı, elinde baston, Nazım göründü. Basit giyinmişti. Yavaş adımlarla bize doğru yürüdü. Koşup sarmaştık ve öpüştük. „Ah, ne sevindim” dedi ve beni buluncaya kadar çektiği sıkıntıdan şikâyet etti. Yanyana oturduk, yüzünün rengi iyiydi. Sıhhatli görünüyordu. Heyecanlanması yasak edildiği halde heyecanlanmıştı. Durmadan konuştu ve konuştu. Ben ikide bir kendisini yormamasını hatırlattım. Fakat o ihtar dinleyecek değildi. Mesuttu ve saadetini gizlemeğe lüzum görmüyordu. Durup durup „ne sevindim, ne sevindim, bilemezsin” deyip duruyordu.

Oradaki konuşmamızı bitirdik, sonra beraberce onun kapıda bekleyen otomobiline binip bizim otele döndük.

NAZIMIN EVİNDE.

Ertesi gün, bütün günümü Nazımın evinde, onunla beraber geçirdim. Nazımla beraber olmak demek, herşeyi unutup başka bir aleme gitmek demektir. Nazım’ın evi bir müze. Her gittiği yerden topladığı, veya kendisine